

MITO, KAIP TEKSTO, STRUKTŪRINIS KARKASAS

Virginijus Gustas

Vilniaus universitetas

Filosofijos katedra

Universiteto g. 9/1, Vilnius

el. p. virginijus.gustas@fsf.vu.lt

0 epizodas: ontologizacijos galia – mito geismas

Šis tekstas turėtų keistą statusą, jeigu būtų pradėtas skaityti ne nuo pradžių, o taip, tarsi skaitantysis turėtų hermeneutinį žvilgsnį, žinojimą ir galią *par excellence* ir iš karto turėtų mintyje visą šio teksto turinį ir visus jo supratimui priskirtinus epizodus. Šio teksto tikslas – analizuoti ir išskirti keletą mitinių struktūrų; tokių, kurių galbūt esti visuose žmogaus veiklos rezultatuose. Dėl šio siekio pasirinkta komplikuota prieiga: traktuojama, kad mitas visų pirma esti teksto pavidalu, teksto plačiaja šios sąvokos prasme, taigi numatant, kad po „lingvistinio posūki“ *homo sapiens* neturi netekstinės duoties. Kartu presuponuojama, kad ne tik mitas egzistuoja teksto pavidalu, bet ir pats tekstas atsiranda arba yra sukuriamas naudojant mitinį karkasą. Šiam probleminiam mito ir teksto santykiui apibrėžti būtinos kelios aiškinamosios pastabos, kartu atliekančios šio teksto įvado ir nulinio epizodo pavadinimo eksplikacijos funkciją.

Siekis mąstyti mitą visų pirma skirtas naujų kultūros darinių rasties galimybėms ir sąlygoms, jų ontologiniam statusui ir šio statuso galiai reflektuoti ir apmąstyti. Dažname diskurse, kuriame aptinkama sąvoka „ontologija“, suponuojamos apriorinės duotybės, determinuojančios tolesnį svarstomo dalyko pobūdį. Tačiau šiame tekste ontologizacija traktuojama ne kaip apriorinių duotybių įteisinimo vyksmas ar ontologijos raida, bet kaip žmogiškos veiklos rezultatų išlikimo analizavimas, t. y. susitelkiama į siekį apmąstyti, koku būdu ir kaip žmogaus veiklos padariniai išlieka tvarūs. Šiuos tvarius darinius apima sąvoka „kultūra“. Pakartotina paprastai ir aiškiai: kultūra – visa tai, kas padaryta žmogaus. Ontologizacijos eiga, tvarių žmogaus veiklos rezultatų atsiradimas ir išlikimas iš esmės priklauso nuo šio proceso intensyvumo, t. y. galios. Kultūros fenomenų ontologinis statusas tuo tvaresnis, kuo intensyvesnis, didesne galia grindžiamas tvarumą palaikantis vyksmas. Šio proceso varomoji ašis yra geisminė struktūra. Nuo Hegelio iki Deleuze'o jokios pastangos apmąs-

tyti filosofinį diskursą, kuris išspraudžiamas į sąvoką „metafizika“, negali išvengti geismo struktūros aptarimo. Iki šiol diskutuojama, ar geismas esti žmogaus būties metafizinės stokos konkreti raiška, ar perviršio dalykas, ar dar kokia jėga, tačiau svarbiausia, kad bet koku požiūriu geismas traktuojamas kaip epizodas, nuo kurio iš principo priklauso bet kurio ir bet kokio vyksmo galimybė. Geismas tampa *telos*, kuris ontologizacijos procesą. Visoje šioje aprašytoje struktūroje mitas tampa esminiu įrankiu ir medija, kurios padedama ir per kurią visa ši struktūra neština, išsiskleidžia, įgalina konkretybę, o galiausiai dėl šio sąlyčio įtakos lemia kultūros darinių išlikimą. Pagrindinė tezė, užkoduota kaip požiūris, kurio laikomasi šioje analizėje, yra tokia: naujų kultūros darinių ir jų turinių ontologizacija, legitimumas bei validumas priklauso / siejasi / grindžiamas mitu. Nėra mito – nėra ontologinio kultūros statuso.

Supratimo siekis straiptinyje juda tokioje grandinėje: **kultūra**
– **kalba** – **mitas** – **tekstas**.

I epizodas: kultūra ir kalba

Merabas Mamardašvilis ir Aleksandras Piatigorskis, plėtodami savitą metafizinių apmąstymų koncepciją, knygoje *Символ и сознание. Метафизические рассуждения о сознании, символикe и языке* traktuoja, kad bet kurie žmogaus veiklos dariniai visų pirma susiję su simboliiais. Juos gali priimti ir suprasti kiti, taigi ir „tikrais kultūros fenomenais“ jie tampa tik atsidūrę ženklinėse struktūrose. Tai reiškia, kad kultūra atsiranda iš dviejų struktūrinių sistemų – simbolių ir ženklų – santykio. Šioje traktuotėje ženkliškumas ir yra kalbiškumas plačiaja žodžio prasme, apimantis pasakojimą, tekstą ar raštą technine šių sąvokų prasme. Iš tokios pozicijos išplaukia, kad „[...] kiekviena kultūra – tai individualaus simbolizmo ir kalbiškumo atitikimo tipas“ (Пятигорский, Мамардашвили 2009: 184). Siekiant apmąstyti bendrojo pobūdžio kultūrinius darinius, svarbu, kad tokia atitiktis yra aiški. Turint omenyje ontologizacijos procesą, įdomu pažymėti: Mamardašvilis ir Piatigorskis nurodo, kad esti tokių uždarų kultūrinių situacijų, kai kalbos sfera griežtai atribota ir tokiu atveju tampa objektyviai orientuota, taigi šiuo atribojimu kalba išreiškiami dalykai objektyvinami pačiu intensyviausiu lygmeniu. Tačiau esti ir tokių kultūrinių fenomenų, kurių sąsaja su ženklinėmis sistemomis problemiška, nereikšminga, todėl jų ontologinis statusas visuomet išlie-

ka kvestionuotinas net kasdienio priėmimo lygmeniu (Пятигорский, Мамардашвили 2009: 185). Čia galima išskirti ženklinės sistemos, kalbiškumo, o šio teksto kontekste – ir teksto svarbą kultūros darinių gyvavimui. Tokio problemos svarstymo kontekste Platono filosofiją, taigi ir visą filosofijos tradiciją, galima traktuoti kaip „[...] fenomeną, kilusį užtikrinto kalbos valdymo terpėje, kuri [Platono filosofija – V. G.] naudoja simbolizmą ne jo pirmine forma, bet sudėtingų kalbos metadarinių ir spekuliatyvaus mąstymo kontekste“ (Пятигорский, Мамардашвили 2009: 186–187). Taigi vienas dalykas tampa aiškus: „Galima teigti, kad mes niekur neužtiksim žmogaus, nesančio kultūros ir kalbos padėtyje“ (Пятигорский, Мамардашвили 2009: 187). Siekiant aiškintis mito padėtį / mitą / mąstyti apie mitą, šis kultūros ir kalbiškumo apmąstymo būtinumas yra svarbus aspektas analizuojant, aptariant žmogaus situaciją (ypač kūrybinės žmogaus raiškos, nesvarbu, kokio pobūdžio – meninio, mokslinio ar netgi filosofinio).

Šio trumpai eksplikuoto kultūros ir kalbos santykio kontekste kyla klausimas: kokioje vietoje pasirodo mitas? Kaip jis siejasi su pagrindine šio teksto problema – mito ir teksto inversinio santykio eksplikacija, kuri tampa teksto mitinių struktūrų analizės siekiu?

II epizodas: kalba ir mito statusas

Šioje svarstymo ir analizės stadijoje dar kartą suproblemintas ir šis šio teksto rašymo epizodas, ir pati eksplikuojamų dalykų sąryšio bei priklausymo vienas nuo kito grandinė. Suprobleminta ir galimybė išsemti svarstomos temos problematiką (kelių, nors gana aiškiai aprašytų, struktūrinių karkaso dėmenų prieigos būdu), ir galimybė išlaikyti atvirą svarstymo diskursą, jo neuždarant į paaiškinamąją matricą: „Kadangi Niekio Sūnus fatališkai uždarytas į kalbos kokoną ir nuo Tikrovės jį lemtingai skiria kalbos filtras, jo metafizinė lemtis – gyventi mite.“ (Šliogeris 2005: 32) Šia Šliogerio citata pakartojama Mamardašvilio ir Piatigorskio išvada, kad nėra žmogaus, kuris nebūtų kultūros ir kalbiškumo padėtyje, tik suteikiamas kitas akcentas. Šliogeriui svarbiau pažymėti, kad vis dėlto tokioje žmogaus, Šliogerio žodžiais, Niekio Sūnaus, situacijoje yra lemtinga, *jog* esama mito būklės, o ne tai, kad *mitas* yra neišvengiamybės būti kultūroje ir kalbiškume pasekmė. Tai nedidelis akcento perkėlimas, bent jau nuo abipusės kalbos ir mito priklausomybės link mito reikšmin-

gumo akcentavimo, tačiau aptariamoms problemoms kontekste tai suteikia Šliogerio minčiai kitą kryptį: „Kalba kaip mitas tėra Tikrovės stokos ir siekio šią stoką kompensuoti kristalizacija ir dokumentas. Niekio Sūnus pasmerktas gyventi mite tiek, kiek jis pasmerktas gyventi kalboje. [...] Vadinasi, mitas yra ne atsitiktinė ir laikina, todėl įveikiama, būklė, o pamatinė Niekio Sūnaus būklė kosmose, nulemianti visus jo santykius su tuo, kas nėra jis pats, ir su tuo, kas yra jis pats, taigi santykius su nežmogiškumu ir santykius su žmogiškumu. Mitas – tai žmogaus absoliutas.“ (Šliogeris 2005: 32) Čia jau galima aiškiai pastebėti, kad mito statusas pakitęs ir nebėra vienas iš lygiaverčių grandinės „kultūra – kalba – mitas – tekstas“ narelių; jis esti tuo, kas iš principo lemia žmogaus būvį apskritai. Minėtoje sąvokų grandinėje mitas aiškiai lokalizuojamas žmogaus veiklos rezultatų plotmėje, o Šliogeris savo traktuotėje tuo neapsiriboja ir suponuoja, kad mitas yra toks dalykas / fenomenas / duotis, kuris lemia ne tik žmogaus veiklos rezultatų būvį, bet ir paties žmogaus santykį su nežmogiškąja plotme – Tikrove. **Ši minties kryptis, pateikta Šliogerio**, kreipia į kitą mito svarstymo plotmę, kurią sąlygiškai būtų galima pavadinti metafizinės mito prigimties svarstymo plotme, tačiau išliekant šiame tekste apibrėžtame teoriniame kontekste šios nuorodos tampa svarbios tik siekiant nurodyti svarstomos problemos aspektų fragmentiškumą, kitų problemos plotmių egzistavimą ir kitokių mąstymo apie mitą perspektyvų galimybes. Metafizinės mito prigimties svarstymas taip pat tampa svarbus siekiant suvokti ontologizacijos intensyvumo procesą ir jo pobūdį, nes Šliogeris aiškiai nurodo: „Nepakanka pasakyti, kad mitas eina pirma. Mitas yra ir pradžia, ir pabaiga. Žmogus prasideda ten, kur prasideda mitas; žmogus pasibaigia ten, kur mitas baigiasi. Jeigu žmogų laikysime kosminiu fenomenu, tokiu pat fenomenu teks laikyti ir mitą. Ontotopija beveik sutampa su mitotopija. Galiausiai pati ontotopija tėra mitas.“ (Šliogeris 2005: 32) Nors matoma, kad Šliogeris sustiprina mito statusą, jį išskeldamas kaip unikalį ir nepriklausomą dalyko būtį bei duotį, kartu jo traktuotėje mito būvis esmingai siejamas su žmogaus būviu. Neįmanoma teigti, kad mitas yra žmogaus veiklos rezultatas, bet aiškiai galima pasakyti: be žmogaus mitas neegzistuoja. Mito statusas tampa gana keblus: turi autonomišką ir unikalų statusą, bet jo išlikimas iš principo priklauso nuo žmogaus būties. Šioje probleminėje vietoje Šliogeris, žymėdamas mito santykį su kalba, taria gana aiškiai: „[...] Jei mitas yra

universalus ir net vienintelis kalbos gyvenimo būdas, tuomet tas neabejotinas faktas, kad kalba lemia žmogaus ir žmonijos likimą, priklauso ne tiek nuo to, ką ji „kalba“, taigi ne tiek nuo kalbos teikiamos informacijos, žinių ir nuo viso gnostinio simbolizmo, sutampančio su reikšme, kiek nuo paprasčiausios kalbos duoties ir šios duoties intensyvumo laipsnio.“ (Šliogeris 2005: 32) Ontologizacija priklauso ne nuo reikšmių masyvo ir interpretacijų daugio, o nuo paties kalbos intensyvumo laipsnio duoties, apie ką jau kalbėjo Mamardašvilis ir Piatigorskis, nurodydami kalbos gyvavimo uždaroje kultūrose epizodus, kuriuos dirbtinis kalbos uždaramas didina ir sustiprina aiškiai apribotame veikimo lauke. Matoma, kad išsiskiria du kalbos lygmenys – reikšmių ir jos pačios duoties. Šliogeris juos susieja su dar dviem svarbiais dalykais ir dar aiškiau lokalizuoja mitą: „Mitinis kalbos potencialas sutampa su prasme, o gnostinis su – reikšme. [...] Kuo didesnis kalbos gnostinis potencialas, tuo didesnis ir jos mitinis potencialas, [...] kuo didesnis kalbos masyvas, tuo labiau auga jos gnostinis potencialas, bet atitinkamai auga ir jos mitinis potencialas, [...] kuo daugiau kalbos, tuo daugiau mito, [...] vadinasi, gnozio neturėtume laikyti mito priešybe, kaip įprasta manyti: gnozis tėra viena iš mito atmainų, ir netgi radikaliausia; [...] ne gnozis paaiškina mitą, o priešingai – patį gnožį galima suprasti tik iš mito, nes gnozis – tik viena iš mito atmainų, galimas daiktas, naiviausia, nes gnostikas, kad ir kas jis būtų – metafizikas, teologas, mitologas, antropologas ar technologas, – šventai įsitikinęs, kad jis nebepavaldu „kūdikiškoms“ mito haliucinacijoms ir disponuoja ypatinga kalba, leidžiančia įveikti mitines iliuzijas ir atskleidžiančia „objektyvią tiesą“. (Šliogeris 2005: 33) Nors visas šis Šliogerio svarstymas pilnas nuorodų į kitus probleminius laukus, jis aiškiai patvirtina ir svarstomos problemos taškus – mitas yra tai, per ką ir kuo įtvirtinamas žmogaus veiklos rezultatų tvarumas; kuo intensyvesnis mitas, tuo **užtikrintesnis** tvarumas; mito ne tik kaip įrankio, bet ir kaip terpės, kuri ne tik perneša kultūros darinius ir jų įtvirtintą ontologinį statusą, bet ir jį įtvirtina; mitas, plotmė, esanti „anapus“ vien tik naudojimo statuso, ir šis „anapus“ Šliogerio įtvirtinamas dar radikalesniu būdu, nei tai daro Mamardašvilis su Piatigorskiu. Ar tokia mito, suvokiant totalinę priklausomybę nuo jo, traktuotė neįklampina mąstymo uždaramame rate, ar nelieka kapituluoti prieš mito galią? Ar vis dėlto galimas svarstymas, kuris įgalina apmąstyti net tik mitinių struktūrų lokalizaciją tvariuose

kultūros dariniuose, bet ir paties mito, netgi šliogeriškai traktuojamo mito, kaip savarankiškos ir savitai unikalų ontologinį statusą turinčios duotybės, struktūras ir būvį?

Šio straipsnio kontekste keltina hipotezė, kad, siekiant trečiosios svarstymo apie mitą galimybės, tai yra ne kalbėti apie mitą kaip apie: 1) objektą, t. y. kaip prieš mane esančią atskirtą užbaigtą duotybę (anot Piatigorskio, tokia svarstymo prieiga išreiškiama formule „mitas – tai aš“); 2) ne kalbėti apie mitą siekiant jį aiškinti iš atitinkamo subjekto supratimo pozicijos, teikiant atitinkamą interpretaciją, kuri taip pat iš karto tampa dar vienu mito sluoksniu (ši svarstymo prieiga Piatigorskio apmąstymuose įgyja formulę „aš – tai mitas“); 3) kalbėti apie mitą naudojant abu išskirtus epizodus, sutelkiant juos į vieną teorinio svarstymo prieigą; taigi kalbėti apie mitą kaip apie objektyvią, mano supratime atsi-randančią duotybę, tampančią lygiaverčių dėmenų formulę, kuri, naudo-jant Piatigorskio apibrėžtį, išreiškiama taip: „aš – mitas“; svarstomame kontekste galima selektyviai išskirti plotmę, kurioje analizuotini pirmiau aptarti probleminiai visų dalykų sąryšiai ir jų transformacijos. Suspenduodamas totalinę mito prigimtį, Šliogeris taip pat siūlo tokio svarstymo kryptį: „Vadinasi, mitas laikytinas antropotopine ar net geotopine duoti-mi, kosminiu įvykiu, o ne istoriškai traktuojama „kūdikiška“ žmonijos būkle. Šiuo pažiūriu mitas nepriklauso nuo chronotopijos: jis amžinas (kiek „amžinas“ pats žmogus), jis visada čia ir dabar. Tai „narkotikas, kuris visada su tavimi“. Tačiau mito stilistika neabejotinai yra kintamas dydis.“ (Šliogeris 2005: 37) Ši Šliogerio mintis apie skirtingą mitų stilis-tiką nukreipia svarstymą į ketvirtą suformuotos sąvokų grandinės „kultū-ra–kalba–mitas–tekstas“ dėmenį – tekstą, kurį jis visų pirma laikytų mito stilistikos išraiška.

Analizuojant konkrečių struktūrinių mito dėmenų pasirodymą, šio straipsnio kontekste pagrindinis dėmesys kreiptinas būtent į teksto, kaip atskiros ir unikalios plotmės, analizę. Ne į atskirų tekstų turinį, ne į reikšminių linijų, ne į konkretaus teksto supratimo niuansų analizę, bet į teksto apskritai *tokių* struktūrinių dėmenų, kurie yra susiję su mitinėmis struktūromis ar skirtingais mitiškumo aspektais arba jų turi, išskyrimą. Visas šis siekis yra probleminis, nes inversinis mito ir kalbos (šio straips-nio kontekste – teksto) santykis iš principo leidžia kvestionuoti „objekty-vių struktūrų“ ir mite, ir tekste egzistavimą, tuo labiau šių dalykų – mito

ir kalbos – priklausymą nuo jų. Tačiau įgyvendinant teorinės analizės prieigos siekį – kalbėti apie mitą kaip apie objektyvią, mano supratime atsirandančią duotybę – galima išpildyti straipsnyje keliamą tikslą *kaip egzistuojanti*.

III epizodas: mitas link būvio konkretybėje

Vienas iš svarbesnių klausimų, kylančių konkrečios analizės pradžioje, yra toks: koks teksto statusas ir koks turinys suponuojamas vartojant sąvoką „tekstas“ šio straipsnio kontekste? Siekiant lokalizuoti aptariamą problemą, kyla objektyvizacijos klausimas, sietinas su aptartu ontologizacijos procesu, kuris dabar jau pasirodo vienu jam svarbiu specifiniu modusu – bet ko atsiradimo prielaida. Mitas ir tekstas, kaip kultūriniai dariniai, yra atitinkamais būdais esantys, taigi visų pirma atsirandantys, o Piatigorskis savo paskaitose apie mito fenomenologiją šį procesą pavadino objektyvizacija, kuri yra „[...] vienas iš pagrindinių operacinių mokslinių supratimo apie mitus modusų“ (Пятигорский 1996: 19). Jis siūlo šį objektyvizacijos procesą, mito atsiradimą suvokti „[...] kaip terminą, kuriuo aprašomas mitas (suprantamas kaip tekstas, turinys ir siužetas: žr. 2 paskaitą). Objektyvacijos idėja susiveda į tris mąstymo operacijas: A) sąmonė išsireiškia pati sau arba mąstymas mąsto save kaip kažką kitą nei jis pats, kaip objektą; B) sąmonė sutapatina šį objektą su pačia savimi; C) sąmonė sutapatina save pačią su tuo objektu. B ir C yra skirtingi pagal savo intenciją, tačiau nagrinėjamame teksto turinyje gali egzistuoti abu kartu; [...] esmingas čia yra sąmonės ir objekto, tai yra ne sąmonės, *руšys*“ (Пятигорский 1996: 19). Šie Piatigorskio įvardiniai apmąstymai, apibrėžiantys problemišką mito analizavimo pobūdį, turi aiškią sąsają su Šliogerio teigimu, kad mitas yra ir pradžia, ir pabaiga, tačiau šiuo atveju teiginys jau lokalizuotas siauresniame lauke – diskurse apie patį mitą.

Diskursas apie mitą visų pirma susiduria su paradokso problema: koks paties šio diskurso apie mitą statusas? Dar vienas mitas? Piatigorskis siekia išvengti tokios svarstymo prieigos ir teigia, kad mitiškumo diskurse apie mitą galima išvengti tik suspenduojant du esminius polius – objektyvumą ir subjektyvumą, nes mitologija vyrauja santykio moduse, o santykio intensyvumas ir tikrumas atsiranda tik kaip subjektyvumo ir objektyvumo ontologizacijos intensyvumo pasekmė. Taigi Piatigorskis

siūlo svarstyti mitą pradedant nuo jo atsiradimo – to, ką jis pavadino objektyvizacija, tačiau būtina turėti omenyje, kad „[...] terminas „objektyvu“ šiuo atveju vartojamas ne tiek kaip „subjektyvu“ priešstata, bet kaip nuoroda į santykinį objekto stabilumą, siejant jį su stebinčiuoju arba su kitais objektais“ (Пятигорский 1996: 21). Visų pirma kaip šis mito pasirodymas, nestabilus ir labilus jo būvio apibrėžimas, suvoktinas? Ar mažstant santykio plotmę, nesunku pastebėti, kad mūsų geba sukurti mitą ir mąstyti apie jį kaip objektyvų nėra galėjimas jį aktualizuoti realybėje. Šis negalėjimas yra nuoroda į mito „subjekto“ ir mito „objekto“ singularumą, nes arba esama mito kūrėjo pusėje, arba mito viduje, taigi mito herojus negali „išeiti anapus to, kame jis yra“, o mito kūrėjas negali nesuvokti mito sukūrimo fakto. Kokia tokioje situacijoje lieka galimybė mažstantčiam apie mitą? Anot Piatigorskio, lieka „[...] atskleisti savo santykį su mitu arba pripažinti jį esant kokiam nors savo ar kitos sąmonės objektyvybe (arba faktui)“ (Пятигорский 1996: 49). Šis mito atsiradimo, kaip objektyvizacijos, proceso arpaštymas leidžia kelti tolesnį klausimą – kaip visų pirma atsiranda mitas, koku konkrečiu pavidalu jis objektyvizuojasi?

IV epizodas: konkretybė – tekstas

Piatigorskio siūlymas – tekstas. Atsiribojant nuo kitų probleminių laukų, šioje vietoje darytinas dar vienas teorinis žingsnis, tokiu būdu dar aiškiau apibrėžiant svarstymo vietą, kurioje lokalizuojamas mitas, ir aspektus, apie kuriuos kalbama. Kaip minima pirmiau naudotoje Piatigorskio citatoje, mitas suprantamas kaip tekstas, turinys ir siužetas. Ši mito diferenciacija leidžia dar labiau susiaurinti ir mito analizės lauką, ir teksto traktavimo reikšminį horizontą. Anot Piatigorskio, bet kuris mitas visų pirma duotas kaip tekstas. Kaip tekstas pačia plačiausia šio žodžio prasme. Lingvistinė šios sąvokos apibrėžtis suspenduojama ir kvestionuojama, tekstas nėra traktuojamas kaip kalbos dalis, tai nėra kalbos ir teksto hierarchija nužymėto santykio išraiška, o teksto statusas, apibrėžiamas kaip persiklojantis su kalba. Kai konkretus individas susiduria su tekstu, patenkančiu į lingvistinę apibrėžtį, jis iš karto jį traktuoja kaip neišskaidytą trijų narių – teksto, turinio ir siužeto – dalyką. Kaip išdiferencijuojamos šiems trimis nariams priskirtinos plotmės? *Tekstas yra tai, kas duota / suprasta, turinys yra tai, per ką duota / suprasta ir siužetas*

yra tai, kas yra konkretaus priimančiojo / suprantančiojo išskirta / supprasta: „[...] Siužetas neduotas mums kaip pirminis objektas; duotas tik daiktas, vadinamas tekstu, o siužetas – tai jau mūsų intencionuotos (ir interpretuojančios) sąmoningos veiklos rezultatas: mes patys iš teksto abstrahuojame jo turinį ir vėliau teikiame šią abstrakciją siužeto modusu (arba kaip situaciją).“ (Пятигорский 1996: 26) Šioje traktuotėje tekstas apibrėžiamas tarsi dviem lygmenimis: jis yra tai, kas pirmiausia ir bendriausia, ir tai, ką galima įvardyti kalbos kūnu. Taigi tekstas yra tarsi iš dviejų būtinų neatskiriamų dėmenų, kuriuos, vartojant filosofinius chrestomatinius terminus, galima pervadinti (kartu kitaip įvardijant tekstą jau tarsi išskiriamas jo struktūrinis pamatas) bendra konkretybe, suformuotas dalykas. Toliau vykdant šį „pervadinimo aktą“, tai, kas buvo pavadinta turiniu, vartojant technines filosofines sąvokas, vadintina objektyvybe, o „siužetas“ atitiktų „subjektyvybę“. Šis bendras filosofinėmis sąvokomis nubrėžiamas kontekstas yra svarbus tolesniuose svarstymuose norint suprasti, kaip ir kur kaip analizės pasekmė bus lokalizuojamos mito rasties ir raiškos struktūros.

Šioje mito struktūrinių dėmenų analizės vietoje darytina minties atgręžtis ir nuo bendriausio išskleisto teorinio karkaso, kuriame mitas aptiriamas per trijų išdiferencijuotų dėmenų – teksto, turinio ir siužeto – aptarimą, judėtina prie aiškesnio mito struktūrų lokalizavimo ir išskleidimo.

V epizodas: trys struktūrinės gijos

a) Visų pirma atkreiptinas dėmesys, kaip tekstas suprantamas kasdienėje kalboje. Kasdienėje kalboje, kartu – ir kasdienėje sąmonėje tekstas iš pradžių suvokiamas kaip neatskiriamas nuo jį pristatančiojo / rašančiojo / sakančiojo / teigiančiojo dalykas ir laikoma, kad tai yra to pristatančiojo, rašančiojo, sakančiojo ar teigiančiojo dalykas; t. y. bet kuris tekstas sąlygiškai funkcionuoja kaip kieno nors betarpiška duotis ir kaip galima subjektyvybė. Šios dvi savybės, kuriomis apibrėžiamas teksto funkcionavimas, gali būti traktuojamos kaip iš principo išpildančios teksto, funkcionuojančio siužeto režimu, situaciją. Kuo intensyviau ir plačiau pripažįstama, kad sutinkamas tekstas kam nors yra betarpiška duotis (t. y. tekstas sutampa su jį pristatančiuoju / rašančiuoju / sakančiuoju ar / teigiančiuoju ir kartu priimamas kitų šį sutapimą suvokiančių-

jų kaip jiems patiems taip pat tinkančią duotybę, sutampančią su jais), tuo labiau tekstas įgyja intensyvesnį siužeto egzistavimo modusą, kurį idealiu tokio vyksmo atveju galima apibūdinti kaip „gryno siužeto“ situaciją. Primintina, kad Piatigorskis labai aiškiai ir tiksliai nurodė siužeto plotmės vietą teksto audinyje: „Siužetas – tai jau mūsų intencionuotos (ir interpretuojančios) **sąmoningos veiklos rezultatas**.“ (Пятигорский 1996: 26) O šiame tekste, taikant formalesnes filosofinio diskurso sąvokas, siužetas buvo apibrėžtas kaip tai, kas yra konkretaus priimančiojo ar suprantančiojo išskirta ar suprasta ir kas, labai radikalizuojant ir spaudžiant į filosofinio diskurso ribinius polius, įvardytina sąvoka „subjektyvybė“. Taigi galima daryti išvadą, kad teksto, kaip siužeto, priėmimas yra siekis subjektyvią teksto priėmimo duotį įtvirtinti visiškai, t. y. visuotinio galiojimo statusu. Kasdienėje konkretybėje atrandamo teksto situaciją Piatigorskis visų pirma apibūdina taip (beje, tokį teksto figūravimo momentą vadindamas fenomenologiniu teksto modusu): „Mes galime jį mąstyti kaip *sąmonės formą*, [...] tiksliau, toks teksto supratimas suponuoja tokį supratimo būdą, *dėl kurio* sąmonė, kuomet ji tampa „kieno nors sąmone“, objektyvina save baigtiniuose, diskrečiuose, atitinkamai visiškuose dydžiuose, vadinamuose tektais.“ (Пятигорский 1996: 56) Tekstas pirmiausia pasirodo kaip konkreti sąmonės forma, tačiau įgyjanti poreikį išsivalyti visuotinai. Kokiu būdu ir kaip? Kokį judėjimą, išreiškiantį siekį galioti visuotiniu statusu, galima išskirti ir konkretizuoti žvelgiant į tekstą struktūrinančiu žvilgsniu?

b) Tarpinė grandis visuotinio teksto statuso būviui pasiekti yra *turi-nys*. Piatigorskis savo paskaitose apie mitą šį teksto aspektą įvardija kaip antrąjį ir jį vadina **komunikaciniu**. Šio filosofo apmąstymuose svarbiausia tai, kad jau esantį tvarų tekstą galima analizuoti kaip tokį, kuris gali būti perduotas laike ir erdvėje. Jam svarbu pabrėžti, kad šis komunikacijos aktas yra intencijos aktas iš dviejų pozicijų – ir iš teksto išorės, t. y. kieno nors, sutinkančio ar priimančio tekstą, ir iš paties teksto kaip tokios duoties, kuri kilusi iš kito teksto ir suponuoja ar intencionuoja kitų tekstų atsiradimą. Tačiau šio teksto analitinė intencija nėra apribota vien aprašomuoju problemos aspektu, ji dalinai veikiama šliogeriškos metaanalizės intencijos. Bendrai tai tampa siekiu aprašyti galbūt egzistuojančius mito struktūrinius karkasus, konkretybėje renkantis teksto analizės metodą. Komunikacijos akte tuomet svarbiausia tampa tai, kad komunikacijos

aktas suponuoja tvarų turinį (jo ontologinis statusas ir kilmės pobūdis nesvarbus), kuris nurodo, kad šis teksto modusas yra ta teksto struktūrinė detalė, kuri sietina su objektyvybe tekste, kaip tokia. Kur ir kaip pasirodo mitas ir mitiškumo struktūros šioje analizės vietoje? Vienas iš autorių, ypač parankus šiam teksto ir mito santykiui per komunikacinį teksto aspektą išryškinti, yra Roland'as Barthes'as, turintis objektyvizacijos intenciją. Šis filosofas knygoje *Mythologies*, išleistoje 1957 metais, į savo paties užduotą klausimą „Kas šiandien yra mitas?“ atsako labai trumpai ir tiesiai: „Mitas yra kalbos tipas.“ (Barthes 1976: 109) Čia aiški sąsaja su jau aptartu mito ir kalbos sąsajos aspektu, beje, neprieštaraujantis nei Mamardašvilio su Piatigorskiu, nei Šliogerio pozicijoms, bet toliau Barthes'as mito apibrėžtį formuluoja taip: „Kalbai reikia ypač sutvarkytų sąlygų, kad ji taptų mitu, [...] nes [...] mitas esti komunikacijos sistema, kuri yra pranešimas.“ (Barthes 1976: 109) Barthes'o teorijos kontekste ši žinia jokiū būdu nėra tokia objektyvi, kad išreikštų šioje sistemoje įvardijamus „substancialus“, bet tik objektyviai išreiškia pačią save, t. y. žinią. Mitas – tai speciali kalbos funkcionavimo būklė, kuri perduoda savo pačios turinį ženklinimo būdu. Šiuo perdavimo objektu gali tapti bet kas, o perdavimas yra visuotinio pobūdžio (Barthes 1976: 110–111). Kaip matoma, šiame komunikacijos akte Barthes'as visų pirma nurodo „substancialo“ nebuvimą, bet kartu teigia tokio kalbos būdo visuotinį buvimo būdą ir galimybę apimti bei įimti bet koki objektą, jei tik jis ką nors reiškia. Šie Barthes'o svarstymai turi tiesiogines sąsajas su šio teksto probleminiu lauku, nes laikomasi pozicijos, kad bet kuris kultūrinis darinys, kaip žmogaus veiklos rezultatas, tvarumą įgyja per jį įženklinančių struktūrų intensyvumą, tad ženkliškumo intensyvumas įtvirtina kultūrinio darinio būvį ir kartu, dabar aptariamo teorinio konteksto plotmėje, suteikia galimybių būti komunikuojamam, Barthes'o žodžiais, įtraukiamu specialiu kalbos tipu – mitu. Tai tik dar labiau suvirtina ką tik aptartą probleminį aspektą, kad tokia kalbos moduse, mite, išreiškiamame per komunikacijos modusą, objektyvybė egzistuoja jei ne *actualitas*, tai *potentia* lygmeniu. **Turinys ir komunikacija** arba tai, kas šiame tekste buvo įvardyta fraze „turinys yra tai, per ką duota / suprasta“, yra, aptarinėjant mitiškumo struktūras, teksto „objektyvybė“. Piatigorskis šiuos du ką tik aptartus kalbos aspektus susieja per mitologiškumo prizmę: „[...] Mitologiškumas – tai objektyvumas siužete, [...]

absoliutus objektyvumas – tai ir yra mitologiškumas.“ (Пятигорский 1996: 91) Ši sąsaja leidžia formuluoti dar vieną klausimą: ar iš to, kas aptarta, galima teigti, kad mitiškumo struktūrų rasti tekstuose konstatuotina kaip sąsaja tarp konkretaus teksto būvio ir jo siekio įgyti visuotinį statusą? Kokį vaidmenį mitiškumo struktūrų būviui turi teksto, kaip bendros konkretybės, modusas, tai, kas šiame tekste buvo pavadinta „tekstas yra tai, kas duota / suprasta“?

c) Vis dėlto siekiant tikslumo būtina pabrėžti, kad galbūt nužymėta mitiškumo struktūrų rasti nėra mitas. Piatigorskis teigia: „Mitas – tai teksto intencija (arba teksto vidujybė) būti (arba visiškai tapti) turiniu.“ (Пятигорский, 1996: 68) Taigi galima sakyti, kad mitas (griežtai apibrėžiant, maštant jį kaip tekstą iš pasirinktos analizavimo perspektyvos, naudojant Piatigorskio plotmių diferenciaciją) yra teksto, kaip konkrečios bendrybės, išsipildymas. Kas čia pasakytą? Šis teksto aspektas, siejant jį su mito analizavimu, ir yra esminis mito lokalizavimo ir jo raiškos susidūrimo taškas. Siužetą galima apibrėžti kaip terpę, kurioje atrandamas / sukuriamas mitas. Kilmės pradžios taške šis aptikimo momentas visuomet iš principo yra esmingai subjektyvus, o antroje plotmėje – turinyje – vyrauja objektyvybės modusas ir mito raiška. Turinys, kaip komunikacija, yra tai, dėl ko mitas pasklinda ir ne tik užima vietą (pasklidimo ir raiškos modusai transformuoja vietą, kaip ir transformuota vieta inversiškai transformuoja mito raiškos modusą), todėl šių dviejų terpių inversiško santykio dinamikoje atsiranda būtent *mitiškumas*. Tačiau per šį vyksmą kristalizuojamas atitinkamas *dalykas*, suponuojamas kaip konkretus atitinkamo įvykio, kuris maštymo griežtumo sumetimais apibrėžtinamas kaip *mitiškumas*, konkreti duotis, „kūnas“, nuolatinės savo dinamikos pagrindu esantis arba pretenduojantis į visuotinį statusą – tekstas, kaip toks, pačia bendriausia šio žodžio prasme, suvokiant, kad visa yra iš tekstų ir tekstuose. Tekstas, besireiškiantis kaip konkretus ir esantis dėl visuotinio teksto pagrindo, taigi – bendras. Ši teksto plotmė, ir jį skaidanti, ir apimanti, yra tai, **dėl ko** galima įžvelgti aiškų mito karkasą. Kad būtų dar aiškiau, kaip vertėtų suprasti čia išskirtą mito struktūrą, galima prisiminti Jacques'o Derridos tekstą *La Mythologie Blanche La métaphore dans le texte philosophique*, kuriame jis, keldamas klausimą apie metaforos vietą filosofiniame tekste, teigia, kad metaforos pašalinimas iš filosofinio teksto yra toks maštymas, kurį mes vadiname metafizika. Anot Derridos, geriausiai tai galima suprasti iš Hegelio filosofijos – jo garsiąją įveikos /

nuėmimo koncepciją (*aufheben*) jis traktuoja kaip metaforos pašalinimą iš filosofinio teksto, (Derrida 1972: 308). Hegelio tekste pašalinta metafora pašalina ir kitas teksto reikšmines atsišakojimo galimybes, taigi ji padaro maksimaliai vienmatį ir konkretų. Bet šio teksto galia tokia, kad jis tampa visuotinai galiojančiu. Galima visiškai pritari Derridai ir kartu sutvirtinti čia aptariamąs problemas karkaso struktūras, nes šioje koncepcijoje įtvirtinama viena tiesa, Derridos terminais, logocentrizmas, radikaliausiu būdu. Metafizika, mąstymo būdas, kurį mes aptinkame kaip konkretų galiojantį tekstą, ir jo pobūdis yra absoliučiai visuotinis, bet tik vienos tiesos palaikymo statusu.“ „Metafizika – tai baltoji mitologija, kuri surenka ir išreiškia Vakarų kultūrą: baltasis žmogus priima savo paties mitologiją, indoeuropietiškomą, savo *logos*, t. y. savo *mythos* kaip tokią idiomą, kuri yra universali ir kurią jis trokšta būtinai vadinti Protu.“ (Derrida 1972: 254)

Šioje vietoje baigiasi apgręžtos minties judėjimas, nes sugrįžtama į kultūros sąvoką apimančių dalykų plotmę. Du supratimo (analizės ir diferenciacijos) ratai susikirto tame pačiame taške.

VI epizodas: apibrėžtis

Šia analize nebuvo siekiama pateikti dar vieną mitą – užbaigtą pasakojimą apie tai, kaip atsiranda atitinkamo pobūdžio pasakojimai. Ne tik jie, ir raštai. Iš to, kas atlikta, kas ir kaip apmąstyta, kokios mito struktūrinės gijos išskirtos ir aptartos, galima suformuoti mito apibrėžtį (ne apibrėžimą!) šiame teoriniame kontekste: *mitas – visuotinio statuso betarpiškas santykis su svetimybe žinojimo būdu.*

LITERATŪRA

1. Barthes, R., 1976. *Mythologies*. Granada: Paladin. Translated Annette Lavers.
2. Derrida, J., 1972. La Mythologie Blanche La métaphore dans le texte philosophique. *Marges de la Philosophie*, Paris: Minuit, 247–324.
3. Šliogeris, A., 2005. *Niekis ir Esmas. II tomas. Pakeliui į Esmą*. Vilnius: Apostrofa.
4. Пятигорский, А. М., 1996. *Мифологические размышления лекции по феноменологии мифа*. Москва: Языки русской культуры.
5. Пятигорский, А. М.; Мамардашвили, М. М., 2009. *Символ и сознание. Метафизические рассуждения о сознании, символическом и языке*. Москва: Языки русской культуры.

THE STRUCTURAL FRAME OF THE MYTH AS A TEXT

Virginijus Gustas

Summary

In the article, the author tries to distinguish the myth's structural elements through a concrete approach, i.e. by analysing the myth's structural space. The relation of myth and text is detected as problematic, herewith the places of these two in human activities, i.e. in culture, are contextually discussed. The analysis is carried out in two circles of reflection: initially the links between a chain of concepts "culture – language – myth – text" are discussed, and in the second circle of analysis, text is differentiated into: 1) a text in general; 2) the content 3) a plot. Thus the concrete, different structural points of myth that are important in order for it to exist are distinguished, and the discourse returns to the starting point of analysis, i.e. to culture.